

INTENSITY AND COMPARISON IN OLD ROMANIAN

(Abstract)

I propose a diachronic analysis of degree constructions within a representative corpus of Romanian texts (starting from the 16th century). The historical observations have the aim of highlighting certain aspects pertaining to the present-day language, a phase in which certain syntactic or interpretative changes have occurred. It is generally acknowledged that, gradually, the inventory of degree markers has expanded. I establish the syntactic-semantic particularities of the patterns in succession, insisting especially on grammaticalization phenomena in comparative and in superlative structures as well.

I insist on certain aspects of syntactic variation among which are the following: the status of degree markers (grammaticalized or undergoing a grammaticalization process), the syntactic structure of the degree phrase, the free word order.

Cuvinte-cheie: română veche, operator, topică, gramaticalizare.

Keywords: old Romanian, marker, word order, grammaticalization.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

Ioan Milică, Roxana Pătraș

DICȚIONARUL LIMBAJULUI POETIC EMINESCIAN

I. Profilul enciclopedic al creației eminesciene a impus, ca reflex metodologic, alcătuirea unor lucrări de referință, apte să traseze semnificații ale operei sau să îi orienteze în chip eficient pe cercetătorii mai mult sau mai puțin avizați. În istoria interpretării operei lui Mihai Eminescu se conturează două direcții principale de abordare sistematică devenite, în timp, teme de dezbateri: 1. editarea textelor eminesciene, atât în formă integrală (proces inițiat de filologi și critici literari, exemplul cel mai cunoscut fiind ediția *magna* concepută de Perpessicius), cât și sub formă de *restitutio*, prin facsimilarea manuscriselor (proces desfășurat tot sub egida Academiei Române, prin activitatea editorială a echipei conduse de Eugen Simion) și 2. alcătuirea unor lucrări de istorie literară și lingvistică istorică, demers, de asemenea, de tip exhaustiv, prin care s-a urmărit identificarea elementelor originale ale creației eminesciene și nu numai. Ambele tipuri de cercetare au implicat echipe de lucru cu sarcini, metodologii și scopuri diferite, dar care, în fond, reprezintă versanții aceleiași reacții epistemice de tip maximalist.

Dicționarul limbajului poetic eminescian (DLPE) se înscrie în acest orizont deschis, întrucât, în concepția inițiatorului, Dumitru Irimia (1939–2009), el a fost proiectat ca instrument fundamental de lucru, adecvat investigării întregii opere eminesciene, asigurând celor interesați o cale adecvată, modernă și complexă, de pătrundere în straturile ei de adâncime. DLPE are, potrivit viziunii inițiatorului său, două axe complementare: 1. **Dicționarul de concordanțe**, menit să ofere peisajul valorilor conceptual-simbolice, prin inventarierea ocurențelor morfo-lexicale ale termenilor angajați în diverse vecinătăți și 2. **Dicționarul de semne și sensuri poetice**, gândit ca resursă exegetică și culturală, construit pe baza materialului lingvistic cuprins în dicționarul de concordanțe.

Fiecare din cele două componente ale DLPE se află în stadii diferite de realizare. Din **DLPE. Concordanțe** au fost publicate, până în prezent, patru serii editoriale: **Concordanțele poeziilor antume**, 2 volume, Editura Axa, Botoșani, 2002, **Concordanțele poeziilor postume**, 4 volume, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006, **Concordanțele prozei antume**, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009 și **Concordanțele prozei postume**, volumul I, *Literele A–D*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, urmând ca alte două volume să fie publicate.

Din **DLPE. Semne și sensuri poetice** s-au publicat două volume, I. **Arte**, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005 și II. **Elemente primordiale**, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007.

Seria **DLPE. Concordanțe** a implicat, în timp, mai multe colective de cercetare.

La **Concordanțele poeziei antume** (2002) au lucrat Dumitru Irimia, Mihaela Cernăuți-Gorodețchi, Minodora Donisă-Besson, Mioara Săcrieru, la care se adaugă contribuția informaticienilor Sanda Cherata și Teodor Vușcan, ambii de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj.

La realizarea **Concordanțelor poeziei postume** (2006) au participat Dumitru Irimia, Adina Hulubaș și Oana Panaite, prelucrarea automatizată fiind realizată de Sanda Cherata, Teodor Vușcan și Mihaela Brut, ultima de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Pentru definitivarea volumului **Concordanțele prozei antume** (2009), a lucrat o echipă constituită din Dumitru Irimia, Alina Bursuc, Mihaela Mocanu, Oana Panaite, iar **Concordanțele prozei postume**, volumul I (2013), au fost realizate de Alina Bursuc, Mihaela Mocanu și Oana Panaite, suportul tehnic fiind asigurat de Mihai Alex Moruz.

Primul volum al seriei **DLPE. Semne și sensuri poetice**, intitulat **Arte**, a fost elaborat de Dumitru Irimia (coord.), împreună cu Irina Andone, Odette Arhip, Lidia Bodea, Mihaela Cernăuți-Gorodețchi, Lucia Cifor, Minodora Donisă-Besson, Sebastian Drăgulănescu, Cristina Florescu, Ovidiu Nimigean și Valeriu P. Stancu. Echipa de cercetare care a lucrat la cel de-al doilea volum, **Elemente primordiale**,

a fost alcătuită din Lucia Cifor, Livia Cotorcea, Sebastian Drăgulănescu, Petronela Găbureanu, Adina Hulubaș, Dumitru Irimia (coord.), Oana Panaite, Valeriu P. Stancu, Sabina Savu și Diana Stoica.

Pentru alcătuirea următoarelor volume, din echipa de cercetare fac parte Lăcrămioara Petrescu (coord.), Roxana Patraș, Andreea Mironescu, Ioan Milică și Ilie Moisuc, existând posibilitatea ca, în funcție de complexitatea cerințelor de analiză, să fie cooptați și alți colaboratori.

II. Analiza cantitativă a operei literare nu reprezintă un domeniu de cercetare nou. Modelele de la care s-a pornit în realizarea **DLPE. Concordanțe** au fost lucrările coordonate de profesorul italian Giuseppe Savoca, *Concordanza di tutte le poesie din Eugenio Montale* și *Concordanza dei "Canti" din Giacomo Leopardi*¹. În cultura românească, un proiect similar a fost realizat la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, prin publicarea concordanțelor pentru opera lui B. Fundoianu, în 1999, sub îndrumarea lui Marian Papahagi.

DLPE. Concordanțe se deosebește de demersurile anterioare prin amplitudinea și diversitatea materialului lingvistic prelucrat, deoarece a presupus lematizarea unor segmente diferite ale operei lui Mihai Eminescu (*poezie antumă – poezie postumă, proză antumă – proză postumă*). A fost necesară, așadar, dezvoltarea unor aplicații informatice suficient de complexe, încât să pună în valoare lexicul foarte bogat al creațiilor eminesciene. În al doilea rând, realizarea acestor programe de segmentare textuală a trebuit să țină seamă de fluctuațiile valorilor gramaticale ale cuvintelor din opera literară a lui Mihai Eminescu, aspect ce a determinat o cercetare nuanțată a gramaticii și lexicului poeziilor. În al treilea rând, echipele de cercetare implicate în realizarea dicționarului de concordanțe au resimțit nevoia legitimă de a oferi un tablou global al ocurențelor prin realizarea unor anexe cu indici privind a) ordinea alfabetică a lemelor, b) ordinea descrescătoare a rangurilor și c) ordinea lemelor în interiorul categoriilor lexico-gramaticale. Pentru ilustrare, merită menționat că tabloul concordanțelor poeziei lui Eminescu depășește zece mii de ocurențe lexicale, considerate după criteriile menționate mai sus. În sfârșit, efortul tehnic de realizare a concordanțelor a presupus dezvoltarea și patentarea mai multor tipuri de programe de lematizare, analiză morfologică, corectare și determinare a frecvențelor, cele mai uzitate fiind CONCORD și SILEX, dezvoltate la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj.

De altfel, încercările de a surprinde configurația lexicală și gramaticală a verbului poetic eminescian se înscriu într-o tradiție începută cu *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* (1968), lucrare savantă elaborată sub egida Academiei și

¹ *DLPE. Concordanțele poeziilor antume*, vol. I, Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”, Editura Axa, Botoșani, 2002, p. 5.

coordonată de Tudor Vianu. Prin abordarea maximalistă², un astfel de instrument de lucru pare să fi fost conceput de fapt în paralel cu monumentală ediție inițiată de Perpessicius, angajând, în mare parte, membrii colectivului de istoria limbii române literare de la Institutul de Lingvistică al Academiei Române: Luiza Seche, Flora Șuteu, Gh. Bulgăr, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Ion Gheție ș.a.³. Decizia de a întrebuița, într-un dicționar al cărui țel era de a înfățișa devenirea limbii române „în întrebuițarea pe care i-a dat-o un mare scriitor” (T. Vianu), instrumentarul metodologic de uz curent în alcătuirea dicționarelor explicative⁴ nu a avut ecoul scontat, în ciuda dezideratului de a reliefa deosebirile lingvistice și stilistico-poetice dintre formele și conținuturile limbii comune, pe de o parte, și valorile estetice originale ale limbajului poetic eminescian, pe de altă parte.

Pe fundamentele acestui tip de investigație predominant lingvistică au crescut relativ puține lucrări de referință. Ambițios ca volum de muncă și auster în formulare, dicționarul proiectat de Tudor Vianu nu a beneficiat de un siaj hermeneutic pe măsură. Exegeza și-a văzut de drumul ei, preferând ediția lui Perpessicius, înțeleasă ca sumă de libertăți de interpretare. Dimpotrivă, liniile „limbii poetice a lui Eminescu” trasate prin dicționarul început în 1957 au fost mărginite la consemnarea valorilor lingvistice, lăsându-se pe seama exegezei interpretarea „de tip subiectiv”: „un comentariu stilistic este, prin forța împrejurărilor, subiectiv și implică adeseori riscuri dintre cele mai mari. Conștienți de acest lucru, am căutat să dăm interpretării un caracter cât mai obiectiv cu putință. Definițiile sunt scurte, precise și de aceea intenționat «prozaice»; am evitat definițiile complicate, «literare», discuțiile de orice fel cu referire la opiniile diferiților comentatori”⁵.

În consecință, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* a rămas un bun de inventar al lingviștilor, unii inclinați să vireze spre statistică, alții, spre stilistică. Ca moștenire a acestui demers, amintim câteva dintre lucrările ce anunță, nuanțează și se revendică de la fondul de cercetare valorificat în realizarea proiectului lui Tudor Vianu: Alexandru Rosetti și Ion Gheție (1969), Luiza Seche, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică* (1974), Gheorghe Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare* (1971), *De la cuvânt la metaforă în variantele liricii eminesciene* (1975), *Eminescu: coordonate istorice și stilistice ale operei* (1980). Direcției preponderent lingvistice i s-a suprapus o abordare de pe poziții culturaliste sau chiar enciclopedice. Amintim, în acest sens, realizări lexicografice

² Vezi Solomon Marcus, *Un nou dicționar Eminescu*, în „România literară”, nr. 4, 2007. La alcătuirea lucrării sale, *Lexicul artistic eminescian în lumina statistică* (1974), Luiza Seche precizează că Tudor Vianu și echipa sa lucraseră după o metodă de excerptare exhaustivă.

³ Tudor Vianu (coord.), *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968.

⁴ Modelul asumat în realizarea lucrării a fost *Dicționarul limbii române literare contemporane*, 4 volume, Editura Academiei R.S.R., București, 1955–1957.

⁵ Idem, p. 7.

precum cele elaborate de Rodica Marian și Felicia Șerban, *Dicționarul „Luceafărului” eminescian* (2000), Viorica S. Constantinescu, *Dicționar de cultură poetică. Eminescu* (2010) sau Mihai Cimpoi, *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic* (2012). Așadar, abordarea lexico-gramaticală a făcut loc în timp unor construcții lexicografice eclecticice; studiul limbii lui Eminescu s-a transformat, mai întâi, într-o investigație de factură expresivă și, mai apoi, într-un caleidoscop culturalist. De la nevoia unei descriții lingvistice cât mai acurate s-a trecut la o formă de integralism metodologic⁶.

Nici analiza calitativă a lexicului poetic eminescian nu este un produs de cercetare apărut *ex nihilo*; dimpotrivă, se poate afirma că la nivelul tehnicii de descriere a semnelor poetice din opera lui Eminescu au fost aduse, pe măsura rafinării tehnicilor de investigație, inovații importante privind încadrarea teoretică, metodologică și descriptivă.

În planul ancadramentului teoretic se remarcă, în DLPE, o mai nuanțată conceptualizare a elementelor axei limbă-stil-cultură. Încă din 1979, în lucrarea *Limbajul poetic eminescian*, Dumitru Irimia introduce ipotezele unor demarcații între limba literară și limbajul poetic, pe de o parte, între semnul lingvistic și semnul poetic, pe de altă parte. În contribuțiile ulterioare, precum și în prefețele DLPE, inițiatorul cercetării anunța că noul demers presupunea „o înțelegere *relativ diferită* (s.n.)” a noțiunilor, fiind mai apropiat prin concepție de dicționarele de simboluri. Inițial, se dorea găsirea unui număr de „esențe” codificate simbolic, prin urmare „semnele” și „sensurile poetice, specifice sau numai dezvoltate în creația lui Eminescu”⁷.

Odată cu această nouă viziune, raporturile dintre limba literară și limbajul poetic se radicalizează: „Limba română literară nu mai este un punct de plecare din perspectiva dezvoltării ei ca limbă de cultură, față de care să se definească poziția limbii lui Eminescu și nici nu este privită ca material pentru poezie în sensul clasic, cu invocarea figurilor de stil, a tropilor [...] Limbajul poetic eminescian își definește identitatea specifică *nu prin deviere* (s.n.) de la limba literară, ci prin *opoziție semantic-funcțională* (s.n.)”⁸. Opoziția dintre *limba literară* și *limbajul poetic* a fost asumată prin promovarea tezei potrivit căreia limbajul poetic este autonom. Prin distanțare de limba comună și, implicit, de realitatea descrisă de această limbă, ar fi de așteptat ca limbajul poetic să evolueze spre abstractizare, în sensul generării unei gramatici poetice, cu intrarea în constelații lexicale și simbolice a semnelor care alcătuiesc limbajul poetic. Dimpotrivă, în limbajul poetic, arată

⁶ Termenii „realism” și „integralism”, în concepția lui E. Coșeriu, comportă alte definiții.

⁷ Dumitru Irimia (coord.), *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*. Vol. I, volum editat de Memorialul Ipotești – Centrul Național de studii „Mihai Eminescu”, Editura AXA, Botoșani, 2002, p. 5.

⁸ Dumitru Irimia (coord.), *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice*, vol. I. *Arte*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, p. 5.

Dumitru Irimia, limba se „resubstanțializează” „din perspectiva unității dintre expresie și substanță”⁹, prin intersectarea a două mari câmpuri: câmpul limbii și câmpul artelor.

Ca unitate fundamentală a limbajului poetic, identitatea semnului poetic este regândită în relația cu semnul lingvistic. Conform profesorului ieșean, semnul lingvistic, specific comunicării uzuale, nu este, în poezie, totalmente dezactivat în planul potențialului său de semnificare. În relația cu semnificația lingvistică, semnificația poetică și semnul/semnele corespunzătoare acesteia apar drept evidențe ale unui proces anamnetic, de căutare a condiției originare/latente a semnificării. La capătul traseului de semnificare poetică s-ar afla o „image” ascunsă, un „icon” de inspirație wittgensteiniană¹⁰ prin intermediul căruia este posibilă reliefaarea orizontului imaginar al operei poetice. Prin acest mod de conceptualizare a semnului poetic se realizează glisarea dinspre perspectiva lingvistică spre abordarea de tip estetic sau simbolic. Sub influența lucrărilor de antropologia imaginarii (Gilbert Durand, Alan Geerbrant și Jean Chevalier), teoria semnului poetic anunța să se transforme într-o teorie a imaginarii poetice.

III. În planul tehnicii de alcătuire a articolelor, dicționarul de semne și sensuri poetice are la bază o metodologie inspirată din semiologie și din teoria câmpurilor semantice, completată cu achiziții valorificate în discipline conexe stilisticii și poeziei (teoria imaginarii, antropologia culturală, hermeneutica literară, teoria receptării). Conform expunerilor din prefețele volumelor deja publicate și în acord cu studiile elaborate de Dumitru Irimia de-a lungul carierei, câmpul imagistic este o paradigmă alcătuită din semne poetice ale căror semnificații participă la dezvoltarea unor constelații simbolice care oglindesc organizarea și dinamica internă a limbajului poetic eminescian. Mai precis, analiza este interesată de identificarea, descrierea, corelarea și interpretarea pertinentei estetice a semnelor poetice care sunt înscrise în nucleul unui câmp.

De pildă, din câmpul **ARTE** fac parte semne precum: *actor, artist, autor, bard, pictor, poet, scriitor, sculptor* ș.a., care ilustrează subcâmpul CREATOR DE ARTĂ; *dramă, artă, cânt/cântec, imagine, poem, pânză, poezie, statuie* ș.a., care ilustrează subcâmpul CREAȚIE ARTISTICĂ, *corn, cyteră, fluier, flaut, organ (orgă), pană* ș.a., care ilustrează subcâmpul INSTRUMENT AL CREAȚIEI ARTISTICE, *culoare, formă, frază, limbă* etc., care ilustrează subcâmpul MATERIE ARTISTICĂ, *ironie, mască*, prin care este pus în evidență subcâmpul ATITUDINE ARTISTICĂ ș.a.m.d. Relațiile între subcâmpuri, pe de o parte, și legăturile subcâmpurilor cu întregul câmp, pe de altă parte, pun în valoare axele de configurație semiologică ale paradigmei simbolice care poartă denumirea de *câmp*: agent → produs artistic →

⁹ *Ibidem*, p. 21.

¹⁰ *Ibidem*, p. 6.

receptor, artist → mijloace și instrumente → efecte, materie artistică (culoare, piatră, cuvânt) → mediu semiotic (pânză, limbă, formă) → mesaj etc. Se observă deci că structura câmpului imagistic are două caracteristici: 1. caracter asociativ și 2. potențial conceptual-simbolic.

Dacă natura asociativă a unui câmp rezultă din chiar împletirea semnelor poetice care participă la configurarea unuia sau mai multor subcâmpuri, potențialul conceptual-simbolic este reprezentat de forța imaginilor poetice dezvoltate prin solidarități și contraste între semnificațiile semnelor. Un rol important în selecția și analiza semnelor poetice nucleare, adică în alegerea, descrierea și interpretarea acelor semne care domină prin potențial imagistic arhitectura unui câmp, îl are studierea ocurențelor și a indicilor de frecvență. Constatarea care stă la baza acestui proces preliminar redactării articolelor de dicționar este aceea că valorile estetice dominante sunt indicate de bogăția distribuțiilor contextuale ale semnelor poetice și de frecvența de apariție în texte a unora dintre semnificații. Grație acestei tehnici complexe de interpretare, analiza lexicografică nu mai este orientată exclusiv asupra corespondențelor *limbă istorică* ↔ *limbă literară* ↔ *limbă poetică*, ci se supune „realului” poetic eminescian.

Pentru ilustrarea acestui tip de analiză și interpretare se poate recurge la exemplul semnului *lac*, publicat în volumul dedicat elementelor primordiale. Structura articolului semnat de Dumitru Irimia cuprinde câteva elemente de bază:

1. definirea, de pe pozițiile semiologiei, a semnului poetic;
2. trăsăturile de formă și de conținut cu rol activ în configurarea sferei de cuprindere a semnului poetic;
3. valorile de semnificare ce decurg din împletirea semnelor nucleare;
4. structura arhitecturii semantice a semnului poetic, descompusă în acord cu următoarele planuri: a) în planul semanticii de adâncime; b) în planul relațiilor pe care semnul le mediază între ființa umană și ființa lumii; c) în planul capacității de figurare a semnului (semantica de suprafață).

Acest model pare înrudit cu tripartiția propusă de semiologul Charles Morris, potrivit căruia semnul se înscrie simultan în trei dimensiuni: *semantică* (raportul semn-obiect), *sintactică* (raportul semn-semn) și *pragmatică* (raportul semn-utilizator). În acord cu acest model, semantica de adâncime a unui semn poetic presupune o serie de trăsături latente, inerente semnului care trimite spre un obiect al cunoașterii și reprezentării. Prin raportul *semn-semn*, trăsăturile de adâncime sunt modulate, fiind înscrise în relație cu ființa omului și cu lumea, spre a crea un orizont de posibilități de semnificare estetică. Prin raportul semn-utilizator se generează planul decorurilor, al semanticii de suprafață, astfel încât semnul poetic devine trop al universului poetic și parte a unui inventar ornamental de figuri de stil.

Astfel, în definirea semnului *lac* se identifică apartenența la câmpul imagistic al *apei*, fiind pusă în evidență relația cu alți termeni ai aceluiași câmp (*izvor*, *râu*, *fluviu*), prin semnalarea trăsăturilor semantice specifice lui *lac* (+închidere, +static, +suprafață reflectantă).

Mai apoi, formele și conținurile semnului *lac* sunt angajate în explorarea valorilor care alcătuiesc, în viziunea autorului, semantica de adâncime. Acest nucleu dezvoltă, în concepția autorului, un set de semnificații considerate dominante: ‘eternitate’, ‘reflectare’, ‘miraculos’.

Semnificația ‘etern’ este ilustrată prin raportarea ocurențelor semnului *lac* la dinamica elementelor cosmice (*stea, cer, lună* etc.). Astfel, este subliniată integrarea elementului primordial într-o viziune cosmogonică structurată pe principiul armoniei eterne.

Semnificația ‘reflectare’ preia din plan cosmic imaginea armoniei lumii și o proiectează asupra ființei umane. Reprezentările *lacului* dezvoltă, în poezia lui Eminescu, un imaginar poetic în care atributele cosmicului se împletesc cu atributele pământescului.

Semnificația ‘miraculos’ este evidențiată prin sublinierea importanței pe care o are imaginarul apei în cultura populară (legenda și basmul), imaginar pe care poetul îl prelucrează și îl rafinează, conferindu-i noi dimensiuni.

În planul relațiilor pe care semnul *lac* le întreține între ființa umană și ființa lumii sunt puse în valoare teme și motive precum copilăria, iubirea și visul. Lacul presupune deschiderea ființei umane către orizontul mirabil al copilăriei. Mai apoi, lacul reprezintă toposul emblematic al iubirii. În sfârșit, prin termenul *lac*, este angajat imaginarul oniric, mai complex, al integrării omului în absolut, cu implicarea simbolică a celorlalte elemente primordiale.

În planul capacității de figurare a semnului, sunt explorate disponibilitățile de formă și conținut ale cuvântului *lac* de a se integra în tropi, de a crea un *decorum* (*Și-[s] cu neguri îmbrăcate/ Lac, dumbravă și pădure*, cf. O, IV, p. 507) sau de a contura un tip de atmosferă.

IV. Publicarea celor două volume tipărite, până în prezent, în seria dedicată semnelor și sensurilor poetice a implicat multe prefaceri, motiv pentru care organizarea de ansamblu a dicționarului a rămas întrucâtva nedesăvârșită. Atât în prefețele volumelor de concordanțe cât și preambulul primului volum, *Arte*, din componenta *Semne și sensuri poetice*, coordonatorul proiectului anunța apariția mai multor volume în care urmau a fi publicate rezultatele cercetărilor asupra semnelor poetice referitoare la elementele primordiale: *Pământ și Apă, Foc și Aer*. Gruparea sugerează că, la început, a fost preconizată publicarea a cel puțin două volume, din care unul ar fi trebuit să cuprindă semnele referitoare la Pământ și Apă, iar următorul, cel mai probabil, pe cele referitoare la Foc și Aer. În final, din volumul al doilea, *Elemente primordiale*, subcâmpul *Aer* a fost lăsat deoparte cu justificarea că se va publica într-un alt volum¹¹. Dacă excludem și sfera elementelor

¹¹ Ca prim rezultat al cercetărilor, Dumitru Irimia a publicat articolul *Direcții de semnificare ale semnului poetic Aer în creația poetică eminesciană*, în „Limba română”, Chișinău, anul XVIII, nr. 9–10, 2008, p. 21–31.

primordiale, cărora, în stadiul inițial al proiectului, li s-ar fi repartizat, pare-se, volume individuale, mai rămâne doar informația privind începerea cercetărilor asupra unei alte paradigme simbolice, *Ființa umană*. Din această schiță se observă că, în viziunea inițiatorului DLPE, conjuncția celor trei mari domenii, *artele, elementele primordiale și ființa umană*, ar fi oferit o perspectivă organică, unitară, asupra condiției ființei umane și a accesului ei, prin artă, spre contemplarea esențelor originare din care este alcătuită ființa lumii.

Dispariția timpurie a profesorului Dumitru Irimia a grăbit întreruperea lucrărilor la dicționarul de semne și sensuri poetice și a determinat încetinirea eforturilor de publicare a seriei de concordanțe. Vreme de trei ani, între 2009 și 2012, nimeni nu și-a luat responsabilitatea de a se apleca asupra proiectului și de a-i continua dezvoltarea, prin căutarea unor surse de finanțare și prin formarea unei echipe de colaboratori pregătiți să continue lucrul, cu respectarea principiilor de analiză și de interpretare fixate anterior.

În condițiile date, continuarea activității la dicționarul de sensuri și semne poetice presupune refacerea planului de lucru, cu luarea în considerare a două elemente, anume i) definitivarea concordanțelor poeziei, realizare ce înlesnește cercetarea semnelor poetice și elaborarea articolelor lexicografice în conformitate cu tehnica de analiză și interpretare expusă mai sus și ii) dificultatea de a menține neștirbit cadrul editorial schițat de profesorul Irimia, în condițiile în care pentru subcâmpul *Aer* și pentru câmpul *Ființa umană* nu pot fi recuperate însemnările care să deoazele schemele de cuprins ale volumelor și stadiul investigațiilor preliminare.

Lectura atentă a considerațiilor care prefațază fiecare din primele două volume din seria de semne și sensuri poetice aduce în prim plan insistența coordonatorului asupra liniei de forță care dirijează și susține eforturile interpretative, anume complexitatea și tensiunea raporturilor între ființa umană și ființa lumii. Prin limbaj poetic, ființa lumii, firea, este reîntemeiată ca lume semantică. Lumea este cartea pe care poetul o citește, o descifrează și o încifrează apoi în propria creație artistică. În cartea lumii, poetul descoperă, simbolic vorbind, limbajul firii, procesualitatea energiilor reprezentate de elementele primordiale. Dar, și în sens invers, cartea lumii se constituie ca unic mediu de reflexie a unei conștiințe ce numai așa își poate desluși atât conturul, cât și formula identitară.

BIBLIOGRAFIE

- ****Dicționarul limbii române literare contemporane*, 4 vol., Editura Academiei R.S.R., București, 1955–1957.
- Bulgăr, Gheorghe, *De la cuvânt la metaforă în variantele liricii eminesciene*, Editura Junimea, Iași, 1975.
- Bulgăr, Gheorghe, *Eminescu: coordonate istorice și stilistice ale operei*, Editura Junimea, Iași, 1980.
- Bulgăr, Gheorghe, *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, Editura Minerva, București, 1971.

- Cimpoi, Mihai, *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*, Editura Gunivras, Chișinău, 2012.
- Constantinescu, Viorica S., *Dicționar de cultură poetică. Eminescu*, Editura Universitas XXI, Iași, 2010.
- Irimia, Dumitru (coord.) *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice*, I. *Arte*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, II. *Elemente primordiale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007.
- Irimia, Dumitru (coord.), *Concordanțele prozei antume*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.
- Irimia, Dumitru (coord.), *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, 2 vol., Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”, Editura Axa, Botoșani, 2002.
- Irimia, Dumitru (coord.), *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume*, 4 vol., Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006.
- Irimia, Dumitru, *Limbajul poetic eminescian*, Editura Junimea, Iași, 1979.
- Irimia, Dumitru, *Direcții de semnificare ale semnului poetic AER în creația poetică eminesciană*, în „Limba română”, Chișinău, anul XVIII, nr. 9–10, 2008, p. 21–31.
- Marcus, Solomon, *Un nou dicționar Eminescu*, în „România literară”, nr. 4, 2007.
- Marian, Rodica, Șerban, Felicia, *Dicționarul „Lucefărului” eminescian și textul integral al poemului*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2000.
- Rosetti, Alexandru, Gheție, Ion, „Limba și stilul operei beletristice a lui Mihai Eminescu”, în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, vol. II, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 307–351.
- Seche, Luiza, *Lexicul artistic eminescian în lumina statistică*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974.
- Vianu, Tudor (coord.), *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968.

THE DICTIONARY OF EMINESCU'S POETIC LANGUAGE

(Abstract)

The present paper outlines the main stages in the development of the *Dictionary of Eminescu's Poetic Language* (Rom. DLPE), a major lexicographical work conceived and coordinated by Dumitru Irimia, professor of Linguistics and Stylistics at the “Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi. The article consists of four parts: a brief history of the lexicographical research on Eminescu's poetical language, the stages and the work-groups involved in the development of the DLPE, the theoretical and methodological innovations of the research and its cultural significance.

Cuvinte-cheie: lexicografie poetică, câmpuri ale imageriei, semne poetice, structură semantică de suprafață, structură semantică de profunzime.

Keywords: poetical lexicography, fields of imagery, poetical signs, surface structure semantics, deep structure semantics.

*Conf. dr. Ioan Milică, Facultatea de Litere
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași*

*Dr. Roxana Patraș, Departamentul Interdisciplinar Socio-Uman
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași*